

CONNECTEM I L'ALFABETITZACIÓ DIGITAL DE L'INTERIOR

Dossiers d'Extensió Universitària 7

Estudi sobre
un programa
d'alfabetització
digital a les zones
rurals de la província
de Castelló

Connectem i l'alfabetització digital de l'interior

**Estudi sobre un programa d'alfabetització digital
a les zones rurals de la província de Castelló**

Dossiers d'Extensió Universitària

7

**Vicerektorat de Cultura
Universitat Jaume I**

Connectem i l'alfabetització digital de l'interior
Estudi sobre un programa d'alfabetització digital
a les zones rurals de la província de Castelló
Dossiers d'Extensió Universitària nº 7

Coordinadors: Vicent A. Querol i Emilio Sáez Soro

Membres de l'equip: Alber López Monfort, Diego García Monfort

Servei d'Activitats Socioculturals
Vicerectorat de Cultura. Universitat Jaume I
Edifici Rectorat i Serveis Centrals
Campus del Riu Sec
12071 Castelló de la Plana
Telèfon: 964 72 88 73
peu@uji.es

Edita: Servei de Comunicació i Publicacions
Correcció lingüística: Servei de Llengües i Terminologia

ISSN: 1578-5904
Dipòsit Legal: CS 392-2008
Imprimeix: Innovació Digital Castelló, s.l.u.

ÍNDEX

[1]	Introducció	7
[2]	Com s'estructura aquesta anàlisi	9
[3]	Connectem. Un projecte de desenvolupament i dinamització en el territori	11
[4]	El món rural del Sud d'Europa i la societat de la informació	13
[5]	La dotació d'infraestructures en el territori: els telecentres	17
[6]	La dimensió dels telecentres	23
[7]	L'oferta d'accés. La gestió local dels horaris	27
[8]	L'estat de les instal·lacions	33
[9]	El perfil dels usuaris. L'afluència als telecentres segons l'edat	35
[10]	L'alfabetització digital de les zones rurals. L'extensió dels diversos programes ..	43
[11]	Conclusions	47
[12]	Bibliografia	48

[1]

INTRODUCCIÓ

A més de ser un centre d'ensenyament superior i investigació, la Universitat Jaume I de Castelló, a partir d'ara UJI, manté, des de la seua creació el 1991, un compromís amb el territori de la província de Castelló i el seu desenvolupament social, econòmic i cultural.

En la línia d'aquest compromís amb el territori, el Programa Connectem va nàixer amb els objectius principals de promoció i foment en l'ús de les TIC en l'àmbit rural provincial, i això mitjançant diverses actuacions formatives i de dinamització.

A través d'aquest projecte la Universitat Jaume I, en concret a través del Servei d'Activitats Socioculturals (SASC), pretén aportar formació en l'ús de les eines comunicatives d'Internet i ajudar i estimular la creació de projectes comunicatius en el medi rural de la província de Castelló. La combinació de la formació amb metodologies per al desenvolupament de projectes comunicatius és tant més útil i possible en la mesura que s'usa el mateix mitjà com a element demostratiu i de construcció d'aquestes possibilitats.

Connectem és una peça més en l'intent que les zones rurals no es queden despenjades del nou paradigma de l'economia informacional i del coneixement. En l'anterior paradigma, l'industrial, es va produir el pronunciat desequilibri econòmic, poblacional i cultural entre les zones urbanes i rurals.

Estem actuant amb un nou model de societat altament tecnificada que genera nous problemes socials. Qui no participe d'aquest procés, passarà a formar part d'un col·lectiu exclòs, els analfabets digitals, que patiran limitacions semblants a les que patien els il·letrats fa algunes dècades. Encara que des d'ací respectem la capacitat de decidir si es vol o no participar/beneficiar-se/patir aquesta societat del coneixement, la Universitat assumeix la seua part de responsabilitat social davant d'aquest fet i planifica accions que busquen l'increment de les capacitats dels ciutadans del món rural.

L'actual xarxa de telecentres en els municipis de menys de 5.000 habitants ha oferit una oportunitat històrica per acompanyar aquesta transformació i treballar per la democratització de l'ús de les TIC al món rural.

La necessitat de dur a terme els projectes formatius, sumada a les especials característiques geofísiques (Castelló és la segona província més muntanyosa d'Espanya) i sociològiques (més del 80% de la població es concentra en la franja costanera mentre que la resta es reparteix en una extensa zona interior de la província, amb deficiències en els serveis i les comunicacions), feien que fóra especialment atractiva la possibilitat de facilitar infraestructures que donaren cobertura a aquests serveis formatius en àmplies zones del territori provincial.

Són antecedents que reflecteixen la implicació de la Universitat Jaume I amb les tecnologies de la societat de la informació i la seua vocació de transformació territorial. En ambdós dimensions ha intentat aprofundir amb el present projecte, aprofitant aquesta capacitat transformadora de la universitat i tota la seua potència formativa i cultural per a aproximar la societat de la informació a les comarques interiors de la província de Castelló.

En els seus dos últims anys, el projecte *Connectem* va posar en marxa la gestió de les dades existents quant a infraestructures i formació en el territori. Així, al costat de l'objectiu de dinamització dels telecentres i aules *Connectem*, l'exhaustiva recollida de dades ens permetrà, en la mesura que siga possible, fer balanç d'un moment històric en què el ciberespai es va anar estenent a les zones rurals. Més en concret, arrepleguem ací la relació de les polítiques públiques, les infraestructures i la formació pública, ateses les possibilitats que això oferiria a un desenvolupament rural i territorial. Aquest document tracta d'oferir una visió d'aquest panorama territorial. Veurem la implementació del ciberespai a través d'algunes polítiques públiques per a poder reflexionar amb més informació sobre les potencialitats, però també els límits de la societat de la informació en territoris que pateixen un desequilibri estructural. Abans de seguir, no podem oblidar que el ciberespai aterra en un lloc amb unes barreres físiques i econòmiques pròpies. D'aquesta manera, encara que no aprofundirem en els factors socioeconòmics que incideixen en el territori, seria innocent obviar la seua presència en la capacitat de desenvolupament d'aquestes zones.

[2]

COM S'ESTRUCTURA AQUESTA ANÀLISI

Començarem presentant els objectius del projecte Connectem, els seus fonaments i els actors implicats en aquesta forma de desenvolupament rural a través de les TIC. Tot seguit volem situar la província de Castelló i la seua ruralitat en el context del Sud d'Europa. Per a això, s'exposen, entre altres, els conceptes d'economia informacional com ara les condicions de futur que motiven aquest tipus de desenvolupament tecnològics.

L'anàlisi de les dades recollides en la nostra investigació comença amb la presentació dels telecentres i els diversos programes que els han implementat en aquests últims anys. S'analitza així les infraestructures d'accés públic esteses al territori. A més, la dimensió dels telecentres i la seua capacitat en nombre s'analitza en el punt següent.

Descendent un escaló en aquesta anàlisi, una de les claus de la capacitat d'aquestes infraestructures radica en la seua gestió. Per això, s'observarà en el següent apartat la qüestió dels horaris d'obertura i el seu potencial harmonització amb el públic usuari. D'altra banda, els municipis compten amb espais diversos en què poden instal·lar i condicionar els telecentres. Els accessos, comoditat, condicionament tèrmic, etc., es resumixen en l'epígraf següent.

Una altra de les qüestions que cal contemplar és el públic que està usant els telecentres. En aquest sentit, una classificació per edat ens pot ajudar a comprendre la potencialitat actual dels telecentres en relació a la mateixa estructura demogràfica de les zones rurals.

Finalment, l'anàlisi es fixa en els distints programes de formació registrats en aquesta investigació. Es defineix especialment el cas dels Cursos d'Iniciació Connectem i la seua metodologia específica incardinada en un procés de desenvolupament rural més ampli.

Finalment, s'elaboren unes conclusions que, basades en l'anàlisi, pretenen oferir una visió dels avantatges potencials i dels possibles perills d'una societat informacional desequilibrada entre els territoris urbà i rural.

Connectem es va fixar l'objectiu fonamental de fomentar l'ús de les noves tecnologies al món rural.
Puebla de Arenoso.

[3]

CONNECTEM. UN PROJECTE DE DESENVOLUPAMENT I DINAMITZACIÓ EN EL TERRITORI

Connectem és un projecte de dinamització de les TIC en les zones rurals amb l'objectiu de pal·liar el desequilibri d'oportunitats present en aquests espais. En un primer nivell d'acció el projecte Connectem està dirigit a les poblacions de menys de 5.000 habitants que disposen d'un telecentre. Actualment a les comarques de Castelló hi ha més de 100 telecentres actius. Encara que no tots funcionen amb el mateix nivell, aquesta xarxa suposa un recurs de primer ordre en el plantejament estratègic del projecte.

En un segon nivell, el projecte se centra en els habitants de les poblacions afectades. En un principi diferenciarem dos grans grups, que per les seues característiques necessiten estratègies de treball diferents:

- a.- Els usuaris habituals del telecentre, conèixer el perfil d'aquest usuari ens ajudarà a dissenyar ofertes ajustades a les seues necessitats.
- b.- Els que no són usuaris dels telecentres; en aquest cas ens interessa fer una segmentació utilitzant variables d'edat, sexe, nivell de formació i ocupació professional i farem una especial atenció al col·lectiu d'immigrants.

D'altra banda, també com a habitants de les zones rurals, però en clau de cadena de transmissió de la societat del coneixement, creiem que la presència dels actors que segueixen ha incidit en les possibilitats de difusió en els telecentres.

- c.- Els monitors dels telecentres, seran un col·lectiu que rebrà un tractament especial. Som conscients que aquesta figura és clau en el procés d'implantació del projecte Connectem.
- d.- Els agents socials (agents de desenvolupament local, docents de les escoles per a adults...) són necessaris però no imprescindibles. Encara que han d'estar assabentats del que volem fer, no podem descarregar la dinamització del projecte a nivell local en ells. El seu nivell actual de càrrega de treball no fa viable aquest possibilitat. Encara així el programa està obert a qualsevol incorporació.

Finalment, el públic objectiu es concreta en aquells que es matriculen i assisteixen a la formació que ofereix el programa Connectem. Per tant, un cinquè grup es concreta en l'alumnat dels cursos.

- e.- Els alumnes dels cursos. Aquest és sens dubte el grup més important amb què treballa Connectem. El fet de donar el pas per a participar en un curs d'iniciació, els converteix en públic objectiu. El programa de formació que dissenyem ha de cobrir les seues expectatives d'utilitat, només així podrem aconseguir transformar aquestes expectatives en un ús real i satisfactori. L'alumne que participa en un curs de Connectem haurà d'adquirir unes habilitats i coneixements, estatus que el diferencia de la resta i que respon a les variables següents:
- Adquireix capacitat en l'ús de les TIC i pot utilitzar-les
 - Passa a formar part d'una xarxa que traspasa els límits geogràfics del seu poble.
 - Suposa un agent multiplicador de la filosofia del projecte.
 - Participa d'un projecte molt més ampli en el qual ell és el protagonista.
 - També cal destacar que dels cursos de formació pot eixir un coordinador del telecentre.

Amb la vista posada en els diversos actors i les accions que es vinculen a la seua dinamització, podem acordar tres grans objectius que cal complir. Així, en primer lloc el projecte Connectem es va fixar l'objectiu fonamental de **fomentar l'ús de les noves tecnologies al món rural**. Per a la seua consecució i en línia amb la filosofia de treball del programa més ampli d'Extensió Universitària, subjauen dos objectius instrumentals, a saber, reforçar **la xarxa d'agents socials vinculats a les TIC** en el món rural i, d'altra banda, **potenciar el treball en xarxa**.

[4]

EL MÓN RURAL DEL SUD D'EUROPA I LA SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ

Encara que la nostra relació amb les TIC pareix avui una trobada gestada en un passat remot, té un període d'expansió bastant pròxim en el temps. En aquella etapa d'expansió, allí on resultava un poc més difícil, va estar el programa Connectem. En aquest sentit, el marc d'influència d'Extensió Universitària de la Universitat Jaume I patia d'una bretxa digital pròpia dels espais rurals d'Europa. Així que els objectius d'aquest projecte s'incardinaren bé amb les polítiques europees d'aquells anys. La Unió Europea, a través dels projectes Leader, intentava equilibrar la situació de moltes àrees rurals. Més en concret, la situació de les àrees rurals del sud d'Europa es va situar entre els seus objectius prioritaris i, d'ací, la continuïtat dels projectes Leader i Proder. L'expansió de la societat informacional i la potencialitat d'Internet per a trencar amb alguns factors d'aïllament rural, promovia a l'acció. En aquest sentit, feia falta dotar d'infraestructures, d'una banda, i del maneig de les noves ferramentes, d'una altra.

El canvi s'aventurava necessari i també afectaria, com hem vist en pocs anys, tots els espais rurals. El món que s'estava forjant s'establia sobre un sistema econòmic amb vies de comunicació esteses allà on interessa i organitzant la producció a través de la digitalització dels processos implicats, quan això supose un major benefici per al capital invertit. El seu desenvolupament es produeix, en un marc socioproductiu en el qual ocorren tota una sèrie de canvis substancials, majorment en les societats capitalistes occidentals, ja que per a la producció d'informació «la Societat Informacional es correspon necessàriament amb una Economia Informacional que la sustenta» (Sáez, 2008: 45). Les nostres àrees rurals formen part d'aquestes societats capitalistes occidentals, encara que pitjor dotades quant a infraestructures i mitjans que les zones urbanes d'aquest món occidental.

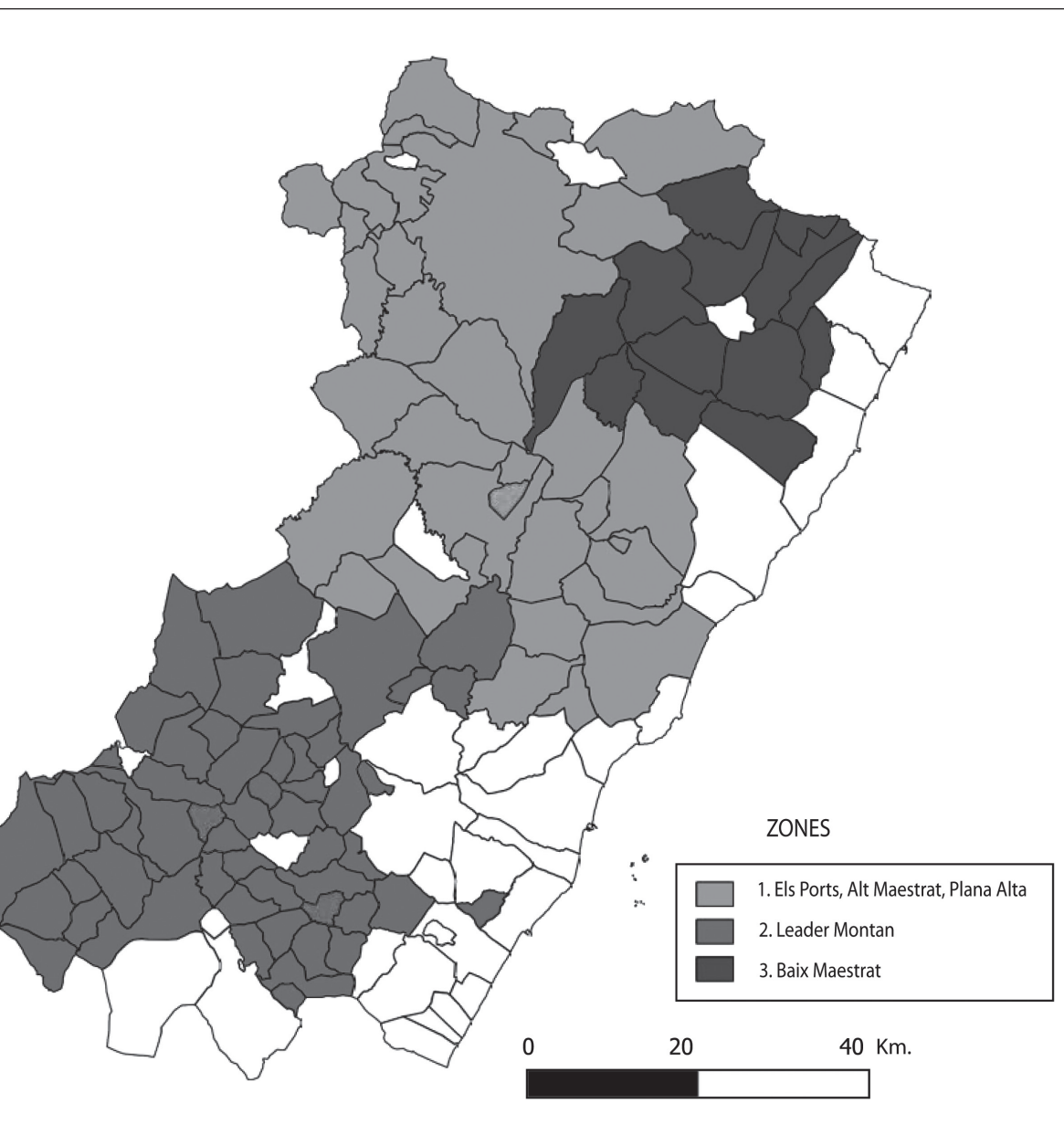
Es dona una articulació entre l'àmbit tecnològic, el social i el cultura que acabaria configurant una societat xarxa (Castells, 2006); a saber, una forma de relació entre éssers humans amb nodes d'importància i capacitat diversa. Com major és la importància financera i comercial, més s'intensifiquen el tràfic per aquests nodes. I, d'altra banda, com més allunyats d'aquests centres, més es redueix la importància i la capacitat de desenvolupament. Encara que en l'interior de l'Europa comunitària, les zones rurals del Sud del continent representen, respecte als centres mencionats, els llocs pitjor preparats per al desenvolupament, també en el tecnològic.

L'extensió de les xarxes es va teixint sobre espais de relació entre economies, empreses o individus de desigual capacitat i és als països amb mercats prèviament consolidats on flueixen amb major facilitat els béns, el treball, els diners i la informació (Lash i Urry, 1994: 18). D'aquesta manera, les xarxes que es van configurant sobre infraestructures consolidades obtenen beneficis més alts o potencials més elevats de desenvolupament. Llavors, si concebem el ciberespai com una xarxa, els punts de connexió més antics i consolidats obtenen major capacitat de continuar realitzant connexions. Els punts coneguts com a centres¹ configuren una xarxa asimètrica en què uns pocs eixos posseeixen infinitat de connexions i capacitat de generar i multiplicar moltes altres (Barabási, 2002: 55-64), mentres en altres la idea de xarxa pot no ser la més idònia si els punts de connexió són escassos.

En un altre nivell, dels factors que incideixen en la bretxa digital, es destaca habitualment un nivell mínim d'instrucció; perquè l'ús potencial del ciberespai té com a requisit uns mínims d'alfabetització en la població. En conseqüència, la bretxa digital suposa, per als països del tercer i quart món amb baixos nivells d'alfabetització, una barrera fonamental que se suma a la de les deficiències en les infraestructures ja existents. D'altra banda, en les societats avançades, l'alfabetització que cobreix una majoria dels individus conforma una terra preparada sobre la qual sembrar, amb major probabilitat d'èxit, la denominada alfabetització digital. No obstant això, en sectors de població concrets d'aquestes societats avançades, també podem parlar d'exclusió social d'uns espais electrònics d'interacció que, d'altra banda, es promouen des de les esferes polítiques com un camp d'oportunitats. Davant de la situació plantejada, si els estàndards de comunicació en aquestes societats condueixen cap a una inevitable intensificació dels usos del ciberespai, la privació relativa d'aquests canals per a una part de la societat vindrà a reproduir i tal vegada intensificar les desigualtats existents (Haddon, 2000). Per això, tal com passa, l'adopció de les TIC com a eina de comunicació i informació començaria en els segments més cultes i acomodats, en la seua «classe mitjana de serveis avançats» dels països rics i, geogràficament, la més ràpida assimilació succeiria en

¹ *Hubs* en la terminologia anglesa

les grans ciutats i àrees metropolitanes amb millors infraestructures de comunicació (Castells, 1996, p. 392; Lash i Urry, 1998: 300). Aquesta gradació social suposa una representació més fidel que la concepció simplificada d'una bretxa entre aquells que tenen accés i aquells que no (Costa et al., 2009). D'acord amb l'anterior i precisant d'una vegada, aquesta distribució respon llavors a «una sèrie de posicions diferenciades» (Van Dijk, 1999: 155) en la intensitat o en les formes d'ús del ciberespai.

El mapa delimita els municipis que s'inclouren a les tres demarcacions de l'anàlisi d'aquest estudi.

[5]

LA DOTACIÓ D'INFRAESTRUCTURES EN EL TERRITORI: ELS TELECENTRES

La dotació d'infraestructures del territori de la província de Castelló disposa de tres programes diferents als quals cal sumar les aules promogudes per ajuntaments o altres entitats. Els programes establits durant el període estudiat són Internet Rural, Dissemina i Mentor.

El programa *Internet Rural* depèn de l'Estat i s'implementa a través de les diputacions provincials. Amb l'acord de col·laboració de març de 2003, el Ministeri d'Agricultura, la Federació Espanyola de Municipis i Províncies i red.es es posa en marxa aquest projecte. Dels 1.500 municipis que es van beneficiar d'aquesta connexió, en el nostre registre, Internet Rural s'estén en la província amb 61 centres.

Dissemina és el segon programa que funciona en l'àmbit rural de Castelló. El seu objectiu va ser dotar de connectivitat els edificis d'accés públic de zones rurals i municipis xicotets de la Comunitat Valenciana. Aquesta iniciativa està finançada a través de les ajudes dels Fons Estructural de Desenvolupament Regional (*FEDER*). A més, Dissemina ofereix els cursos denominats «Internauta» per a la introducció a les TIC. En les àrees rurals de la província, Dissemina està implantat en 69 municipis.

Finalment, un altre dels programes estesos en la província és el conegut com *Aules Mentor*. Aquesta iniciativa, que depèn del Ministeri d'Educació es dirigeix més específicament a la formació. I, més en concret, a la formació telemàtica, entesa com una formació oberta, lliure i a distància a través d'Internet. També com un aprenentatge al llarg de la vida, en el qual el Ministeri d'Educació col·labora amb un ampli nombre d'institucions. En aquell moment, la província tenia tres aules Mentor.

L'estructuració de les comarques i municipis de la província en aquest estudi respon a dues lògiques dependents, en aquest cas, dels programes de promoció de les TIC. D'una banda,

els programes europeus Leader i ProProder amb una influència pròpia en el territori i amb capacitat de finançament per a l'alfabetització digital. Al seu torn, la lògica de la realització de cursos en els distints municipis amb equips de monitors i en funció de la mobilitat dels usuaris i dels recorreguts funcionals per als habitants d'aquells pobles. Sota aquesta lògica d'implantació de la societat informacional, oferim a continuació la distribució en el territori dels distints programes que acabem de mencionar.

Juntament amb els programes esmentats, els pobles es doten de connexions o ordinadors, que poden ser municipals, dels col·legis o altres. Cal recordar, en aquest punt, que la ruralitat de què parlem en el territori de la província de Castelló contempla només els municipis de menys de 5.000 habitants.

L'anàlisi que exposem a continuació segueix un format semblant en la presentació de les distintes variables. Per a una millor comprensió, presentarem les dades globals de les zones rurals de la província i, immediatament, descendirem a les zonificació que ens permetrà una anàlisi més detallada.

El mapa de la pàgina 16 delimita els municipis que s'inclouen a les tres demarcacions d'aquesta anàlisi. Així agrupem, en primer lloc, les comarques d'Els Ports, Alt Maestrat i Plana Alta; en segon lloc, els municipis que formen el territori del programa Leader Montan i, en tercer lloc, els municipis de menys de 5.000 habitants del Baix Maestrat.

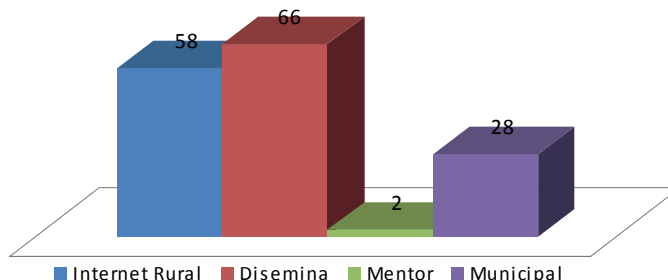
Comptem amb informació de 154 telecentres dels 3 programes, més la informació de les instal·lacions creades pels municipis. La seua distribució és la següent:

Taula 1. Nombre de telecentres segons programa

Internet Rural	Dissemina	Mentor	Municipal
58	66	2	28

Font: elaboració pròpia

Gràfic 1. Nombre de telecentres segons programa

Font: elaboració pròpia

Per a observar millor aquestes polítiques hem elaborat un índex d'implantació de cada programa. Aquest indicador mesura la cobertura de cada programa en la província i en cada una de les zones que presentarem a continuació. En aquest sentit, a nivell provincial, el seu índex d'implantació en els municipis rurals seria el següent.

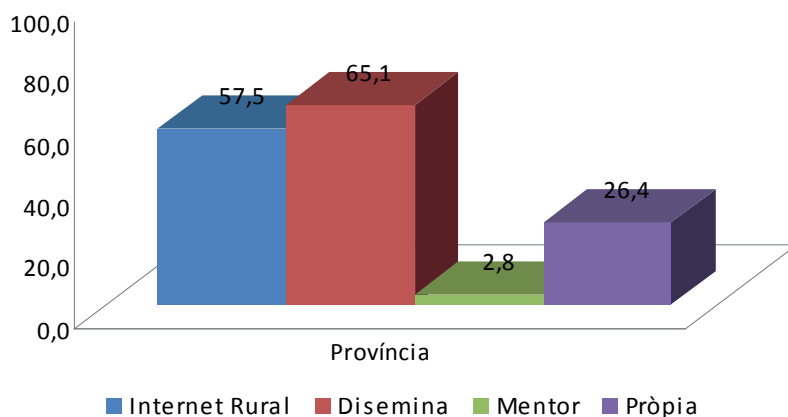
Taula 2. Índex d'implantació dels programes

Índex d'implantació	Dissemina	Internet Rural	Municipal	Mentor
Província	65,1	57,5	26,4	2,8

Font: elaboració pròpia

Les distintes polítiques d'implantació del ciberespai s'estenen en la província de forma desigual. Veiem com, en primer lloc, el programa Dissemina té connexió en les dues terceres parts de les zones rurals de Castelló. També Internet Rural s'ha estés fins quasi el seixanta per cent. I l'obertura de telecentres amb iniciativa municipal supera la quarta part en el conjunt dels pobles de menys de cinc mil habitants. Finalment, menys d'un 3% de les aules formen part del programa educatiu del Ministeri Mentor.

Gràfic 2. Índex d'implantació dels programes

Font: elaboració pròpia

Si s'observa amb més detall les distintes zones d'actuació veiem també diferències en la implantació dels distints programes. A la zona interior-nord de la província trobem que

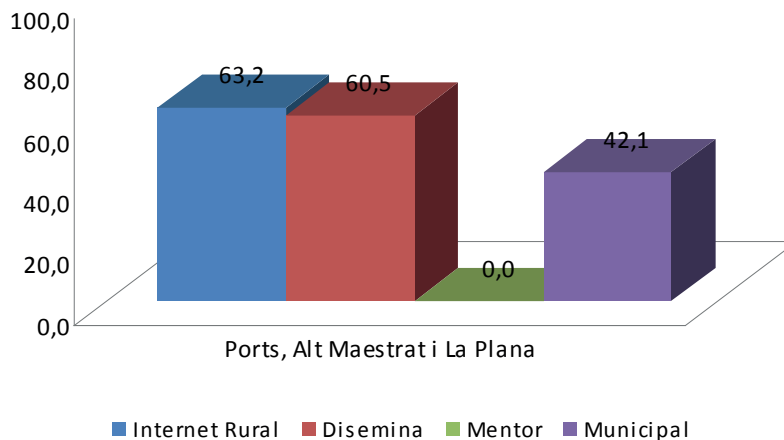
tant Internet Rural com Dissemina s'estenen en les dues tercers parts dels municipis. També els programes municipals (42,1%) doten, en major grau que a la resta de la província, de telecentres amb accés públic. Així, si exceptuem el programa Mentor, veiem que en aquesta part del territori les infraestructures públiques en TIC queden igual o per damunt de la mitjana provincial.

Taula 3. Índex d'implantació dels programes. Ports, Alt Maestrat i Plana

	Internet Rural	Dissemina	Mentor	Municipal
Ports, Alt Maestrat i Plana	63,2	60,5	0,0	42,1

Font: elaboració pròpia

Gràfic 3. Índex d'implantació dels programes. Ports, Alt Maestrat i Plana

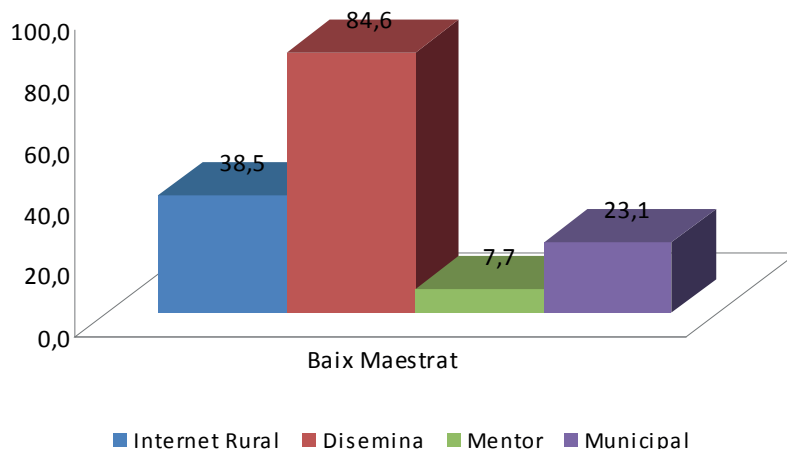
Font: elaboració pròpia

A la zona nord el programa Dissemina s'ha generalitzat a quasi la totalitat dels municipis. Tan sols dos dels municipis registrats no compten amb una aula Dissemina. D'altra banda, Internet Rural queda molt per davall de l'índex general de la província, mentres que la iniciativa municipal queda per a un de cada quatre pobles. La zona s'ha dotat amb una aula Mentor situada a Sant Mateu de la qual, més que probablement, es beneficiaren els municipis limítrofs.

Taula 4. Índex d'implantació dels programes. Baix Maestrat

	Internet Rural	Dissemina	Mentor	Municipal
Baix Maestrat	38,5	84,6	7,7	23,1

Font: elaboració pròpia

Gràfic 4. Índex d'implantació dels programes. Baix Maestrat

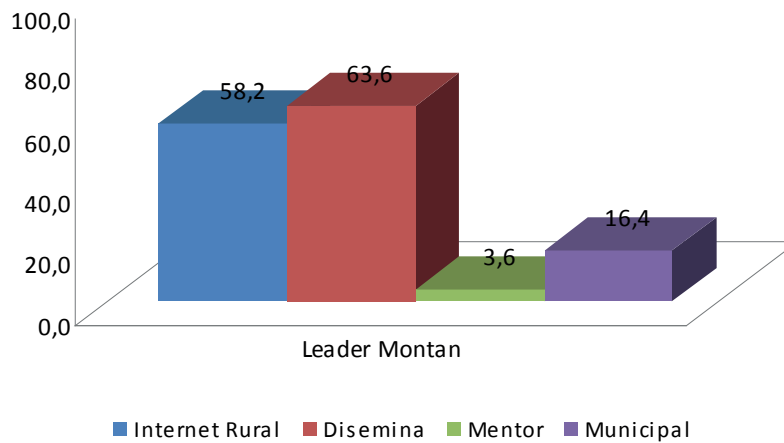
Font: elaboració pròpia

La zona interior i sud de la província constata també diferències respecte a les anteriors. Si d'una banda mostra una proximitat a la mitjana general quant a l'índex d'implantació del programa Internet Rural (0,7 punts percentuals de diferència) i també s'acosta a l'índex del programa Dissemina (tan sols 1,5 punts per davall); no obstant això, en les distintes iniciatives municipals es troba molt per davall. De fet, deu punts la distancien d'aquella mitjana. Podem pensar, llavors, que els programes autonòmics i estatals abasteixen amb suficiència aquesta zona. O, d'altra banda, que la precarietat de finançament d'aquests municipis no permet dotar-se d'aules pròpies per a l'accés a la societat de la informació.

Taula 5. Índex d'implantació dels programes. Leader Montan

	Internet Rural	Dissemina	Mentor	Municipal
Leader Montan	58,2	63,6	3,6	16,4

Font: elaboració pròpia

Gràfic 5. Índex d'implantació dels programes. Leader Montan

Font: elaboració pròpia

[6]

LA DIMENSIÓ DELS TELECENTRES

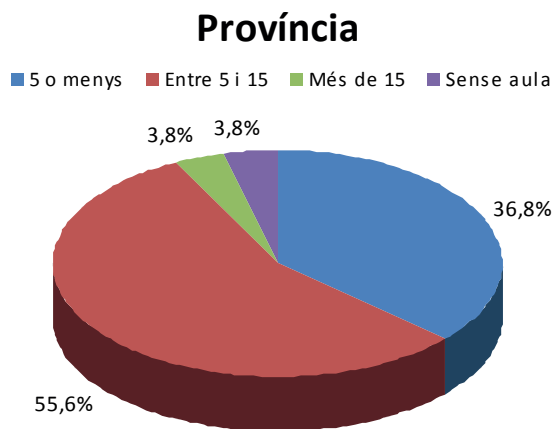
Hem vist els distints graus d'expansió dels programes de foment de les TIC a la província de Castelló. Aquestes infraestructures han condicionat, durant aquesta primera fase d'alfabetització la possibilitat d'implementar cursos o de posar en marxa iniciatives de desenvolupament de la societat del coneixement. A continuació, observarem la dotació més precisa del nombre d'ordinadors en les zones rurals de Castelló i, amb això, s'exposa la situació de les infraestructures TIC en el territori. Així, si els programes anteriors dotaven d'una connexió a Internet als distints municipis, ara prestarem atenció al nombre de terminals a què es poden connectar els usuaris en els diversos telecentres.

Veiem en el gràfic 6 una majoria de telecentres amb una dotació que oscil·la *entre 5 i 15* ordinadors. A més, més de la tercera part d'aquests equipaments posseeix *5 o menys*. Si agrupem les dos anteriors, ens trobem que més del 90% de les instal·lacions posseeixen 15 terminals o menys. Tan sols un escàs 3,8% està dotat amb més de 15 ordinadors.

Taula 6. Nombre d'ordinadors

	5 o menys	Entre 5 i 15	Més de 15	Sense aula
Província	36,8	55,7	3,8	3,8

Font: elaboració pròpia

Gràfic 6. Nombre d'ordinadors

Font: elaboració pròpia

En la zona interior-nord ens trobem una pauta semblant a la del global provincial. No obstant això, alguns municipis estan dotats de telecentres amb un nombre més elevat de terminals (7,9%), per damunt de les dades del conjunt.

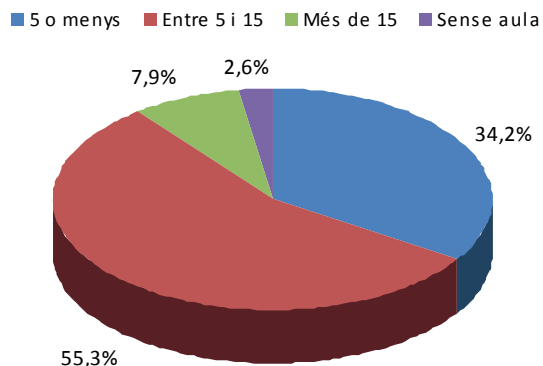
Taula 7. Nombre d'ordinadors

	5 o menys	Entre 5 i 15	Més de 15	Sense aula
Ports, Alt Maestrat i Plana	34,2	55,3	7,9	2,6

Font: elaboració pròpia

Gràfic 7. Nombre d'ordinadors

Ports, Alt Maestrat i La Plana

Font: elaboració pròpia

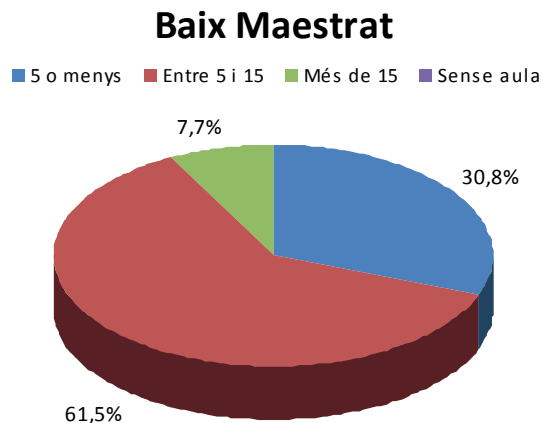
El Baix Maestrat té una dotació mitjana per damunt de la resta i aules en tots els municipis registrats. Igual que en la zona interior-nord, ens trobem amb una major presència de telecentres amb més de 15 terminals.

Taula 8. Nombre d'ordinadors

	5 o menys	Entre 5 i 15	Més de 15	Sense aula
Baix Maestrat	30,8	61,5	7,7	0

Font: elaboració pròpia

Gràfic 8. Nombre d'ordinadors

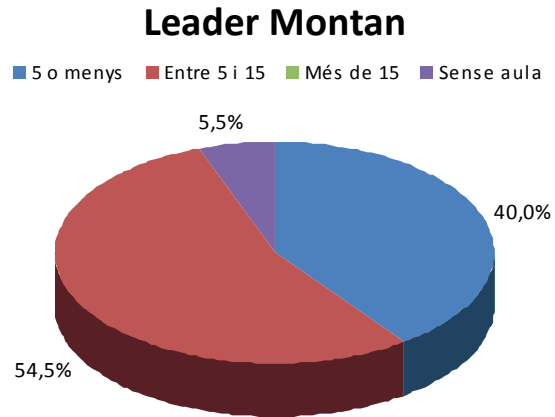
Font: elaboració pròpia

La distribució del nombre de terminals en els telecentres de la zona del Leader Montan pareix reflectir la situació demogràfica. D'aquesta manera, una distribució demogràfica de municipis amb menys habitants podria fer-nos pensar en telecentres amb menor nombre d'ordinadors. En primer lloc, es dona una situació semblant al conjunt de la província al percentatge de telecentres amb *Entre 5 i 15* ordinadors. No obstant això, les dades reflecteixen un nombre més gran d'instal·lacions d'accés públic amb *5 o menys* ordinadors (40%). I això es reforça també, pel costat oposat, amb cap telecentre amb *més de 15 ordinadors*. En aquest sentit, podem parlar d'una zona amb una distribució dotacional inferior, quant a terminals.

Taula 9. Nombre d'ordinadors

	5 o menys	Entre 5 i 15	Més de 15	Sense aula
Leader Montan	40	54,5	0	5,5

Font: elaboració pròpia

Gràfic 9. Nombre d'ordinadors

Font: elaboració pròpia

[7]

L'OFERTA D'ACCÉS. LA GESTIÓ LOCAL DELS HORARIS

Una vegada analitzades les dades sobre els programes de foment de les TIC i la diversitat de dotacions amb què compten els pobles del món rural de Castelló, ara farem una ullada a la gestió d'aquests centres. Més enllà de les infraestructures queda la gestió dels espais i connexions per part de les institucions locals. En les següents anàlisis podrem observar com funciona la delegació en la gestió dels programes. Açò significa que comptem, d'una banda, amb els programes patrocinats per l'Estat o l'autonomia que doten d'infraestructures d'accés públic els municipis. I, d'altra banda, aquests espais s'incardinen en la gestió diària, sobretot, d'ajuntaments, però amb la possible participació d'altres institucions locals. En una gran majoria d'ocasions, el mateix ajuntament dota els seus espais per a instal·lar algunes terminals. Si hi ha biblioteca municipal, aquesta es converteix en un altre dels espais preferits en els municipis de les zones rurals de la província de Castelló. En tercer lloc, les escoles també omplien alguna de les aules amb terminals dels diversos programes de foment de les TIC. Finalment, hi ha fórmules mixtes en què convergeixen espais municipals usats per alguna associació local.

Aquesta casuística reflecteix, en tot cas, la gestió local i per part dels ajuntaments de qualsevol dels programes en curs. A continuació veurem els distints horaris d'obertura i l'afecció d'aquests a la gestió de l'administració local.

En dades generals, crida l'atenció la deficiència d'obertura en els horaris. Tan sols una quarta part segueix l'horari de l'ajuntament, que podem considerar el més regular. Així i tot, hi ha municipis molt xicotets en els quals l'obertura de l'ajuntament tampoc arriba a ser diària. A banda d'aquest horari, suposadament més regular, trobem que la majoria dels telecentres obrin dies solts durant la setmana. Altres, fruit de la mobilitat de cap de setmana, obrin les

portes també en cap de setmana (37,2%), una dada que mostra la importància per a aquests pobles de l'afluència recurrent de veïns i segones residències durant dissabtes i diumenges.

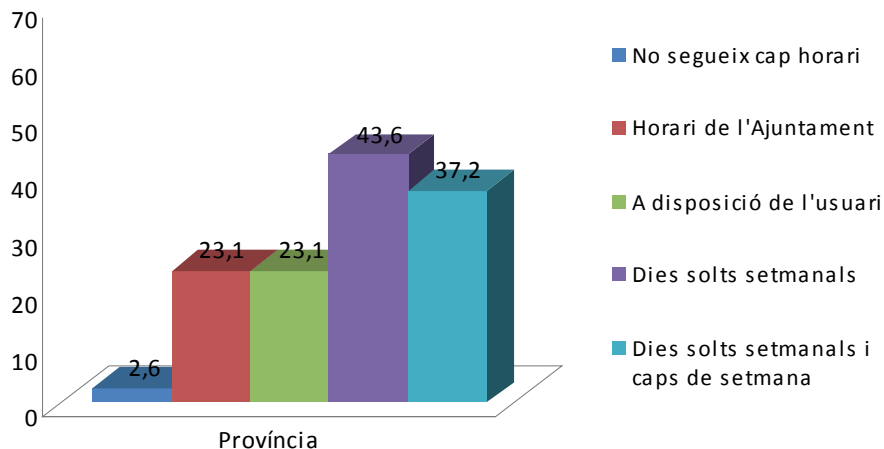
Encara hi ha un 2,6% els capital humà del qual no els permet regularitzar un horari per als usuaris del telecentre. I, finalment, crida l'atenció la capacitat d'autogestió d'una quarta part dels telecentres. De fet, les nostres entrevistes amb els distints gestors mostren una gestió oberta i la cessió de l'ús del telecentre a aquelles persones que, en qualsevol moment, ho necessiten.

Taula 10. Horaris d'accés

Horari	Província
No segueix cap horari	2,6
Horari de l'ajuntament	23,1
A disposició de l'usuari	23,1
Dies solts setmanals	43,6
Dies solt setmanal i cap de setmana	37,2

Font: elaboració pròpia

Gràfic 10. Horaris d'accés

Font: elaboració pròpia

Les següents dades ens mostren la idiosincràsia d'un territori més allunyat de la capital de la província i amb una gestió horària diferenciada dels telecentres. Crida l'atenció, en primer lloc, la irregularitat entesa en termes de proximitat als horaris dels ajuntaments. Així,

tan sols un 6,9% dels telecentres obrin durant l'horari regular de l'ajuntament. No obstant això, trobem més autogestió d'aquests espais, perquè més de la tercera part (34,6%) estan a disposició d'usuàries i usuaris. Aquestes dades reflecteixen la falta de capital humà per a fer-se càrrec d'aquests espais i, d'altra banda, la proximitat entre usuaris i institucions en la gestió del telecentre. Podem pensar que, en aquesta zona, hi ha múltiples usuaris que fan *seu* el telecentre de forma més intensa. També, juntament amb això, que els ajuntaments han d'optar per una forma de gestió que no els acabe carregant de funcions a les seues plantilles, ja de per si escanyolides i multifuncionals.

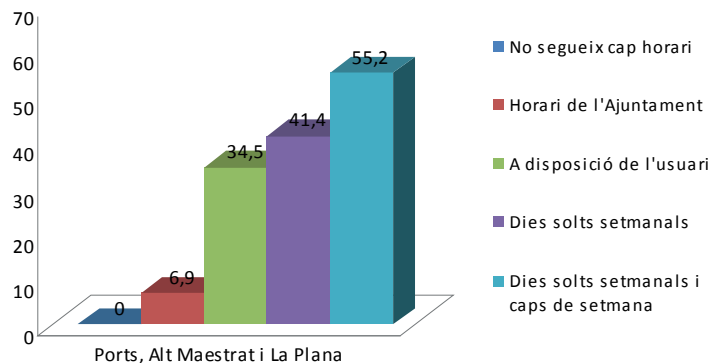
Dels telecentres registrats, un 40,1% diuen obrir alguns dies per setmana. I un elevat percentatge (55,2%) ens mostra la necessitat dels usuaris de realitzar consultes o tasques en els telecentres durant el cap de setmana. Aquesta dada queda 20 punts per damunt de la situació provincial i la interpretem a la llum de l'elevada mobilitat cap a la costa durant la setmana laboral i el retorn de cap de setmana d'una significativa part de les persones que viuen —més o menys temps— en els espais rurals de la província.

Taula 11. Horaris² d'accés

Horari	Ports, Alt Maestrat i Plana
No segueix cap horari	0
Horari de l'ajuntament	6,9
A disposició de l'usuari	34,5
Dies solts setmanals	41,4
Dies solt setmanal i cap de setmana	55,2

Font: elaboració pròpia

Gràfic 11. Horaris d'accés

Font: elaboració pròpia

² Els percentatges de les dades sobre horaris superen el 100% pel fet que es computa per municipi i, no obstant això, es registra més d'un telecentre en diversos municipis.

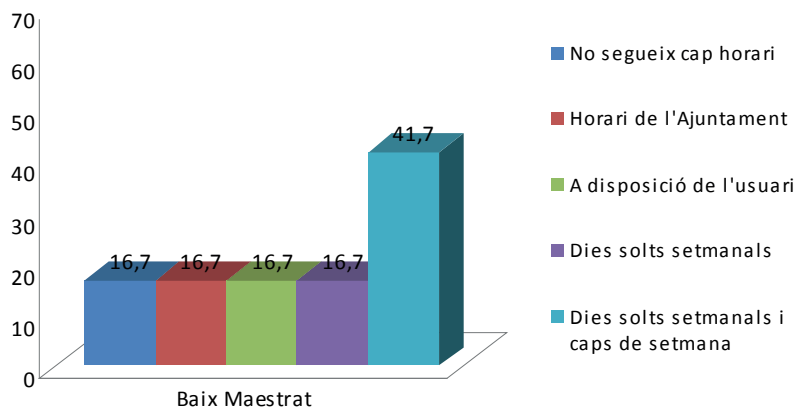
A la zona del Baix Maestrat es dóna una distribució equitativa. Així, tant els telecentres *sense horari*, aquells amb *horari de l'ajuntament*, els que estan a *disposició de l'usuari*, o els que obrin dies laborables solts es distribueixen en una sisena part per a cada tipus de gestió horària. D'altra banda, torna a destacar l'obertura en caps de setmana, atenent la situació de mobilitat que, encara que no tan acusada com en la zona interior-nord, també es reproduceix en el Baix Maestrat.

Taula 12. Horaris d'accés

Horari	Baix Maestrat
No segueix cap horari	16,7
Horari de l'ajuntament	16,7
A disposició de l'usuari	16,7
Dies solts setmanals	16,7
Dies solt setmanal i cap de setmana	41,7

Font: elaboració pròpia

Gràfic 12. Horaris d'accés

Font: elaboració pròpia

Una situació distinta ens trobem en la gestió dels telecentres de la zona interior-sud de la província de Castelló. En primer lloc, tots els telecentres segueixen algun tipus d'horari. Més de la tercera part se cenyeixen a l'horari de l'ajuntament i aprofiten les sinergies d'obertura i tancament del seu personal. Les formes més pròximes a l'autogestió (16,2%) estan pròximes a la comarca del Baix Maestrat (16,7%) i molt per davall dels usos que es fan en la zona interior-

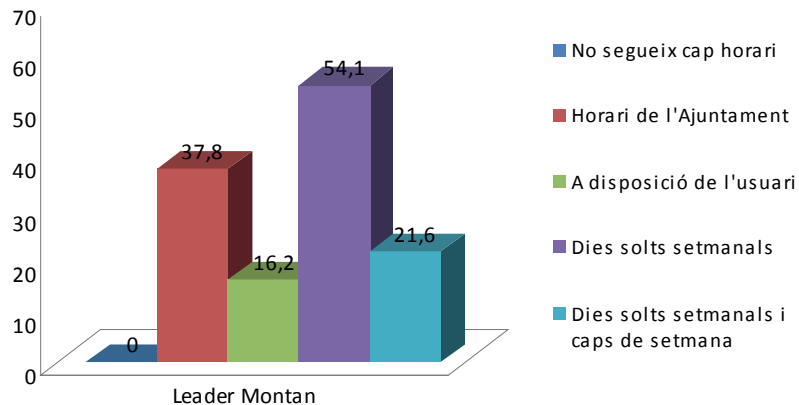
nord (34,5%). La forma típica que destaca en aquesta zona és la de dies solts setmanals (54,1%) que mostra la falta de personal propi en aquests programes de foment. Finalment, la necessitat d'obertura en caps de setmana no pareix tan urgent com a les dues zones anteriors. Encara que podria ser degut a una mobilitat setmanal menys intensa, creiem que les causes apunten més a les deficiències de personal a càrrec d'aquestes instal·lacions.

Taula 13. Horaris d'accés

Horari	Leader Montan
No segueix cap horari	0
Horari de l'ajuntament	37,8
A disposició de l'usuari	16,2
Dies solts setmanals	54,1
Dies solt setmanal i cap de setmana	21,6

Font: elaboració pròpia

Gràfic 13. Horaris d'accés

Font: elaboració pròpia

Tal com s'infereix de les dades analitzats, la delegació de la gestió dels telecentres sense cap dotació de recursos humans comporta una major saturació de les funcions dels treballadors dels ajuntaments i una, com a mínim, deficient política de foment en l'ús de les TIC i en la introducció de les zones rurals a la societat del coneixement.

*Encarant el repte de les noves tecnologies.
Sueras.*

[8]

L'ESTAT DE LES INSTAL·LACIONS

Un altre dels indicadors que s'han recollit en aquesta investigació és l'estat físic de les aules. Amb això s'intenta registrar la idoneïtat d'aquests espais, la seua capacitat d'atraure usuaris i que aquests se senten còmodes i ben acollits —quant a paràmetres físics, d'accessibilitat, mobiliari...— als telecentres.

Taula 14. Estat dels telecentres

% en horitzontal	Mal estat	Acceptable	Bones instal·lacions	Excel·lents
Província	1,2	32,1	50,6	16
Ports, Alt Maestrat i Plana	0	7,7	57,7	34,6
Leader Montan	2,2	46,7	46,7	4,4
Baix Maestrat	0	30	50	20

Font: elaboració pròpia

Les dades de la taula 14 indiquen diversos nivells de qualitat en les instal·lacions. A nivell general, per a les zones rurals d'aquest territori trobem que dos terços dels telecentres són descrits amb *bones instal·lacions* o *excel·lents*. Una altra tercera part es considera *acceptable*, i tan sols un 1,2% apareixen referenciades pel seu mal estat.

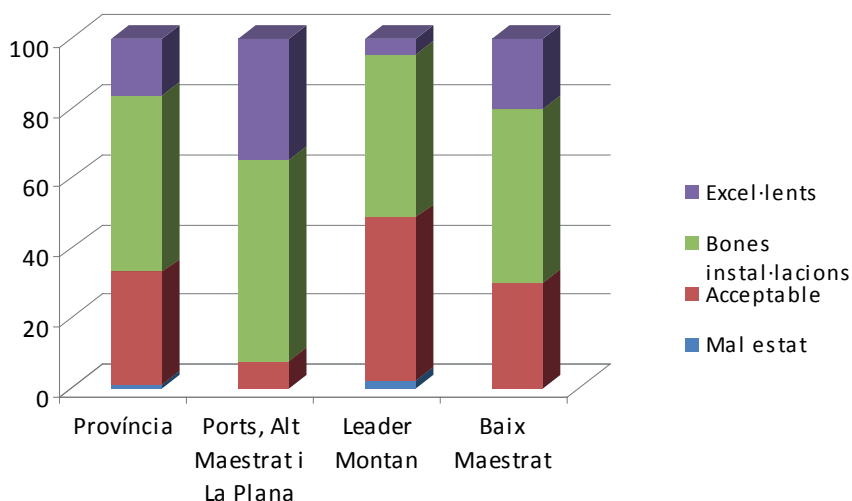
Troblem més instal·lacions *excel·lents* en la zona interior-nord (34,6%) i no es defineix cap telecentre en *mal estat* en aquesta zona. De fet, si sumem els telecentres amb *excel·lents* i *bons* ens trobem amb un 92,3% de les instal·lacions.

També al Baix Maestrat les instal·lacions pareixen ser millors. En aquest sentit, encara que no tan excel·lents com en la zona anterior, si sumem *bones* i *excel·lents* arribem al 70% de tots

els telecentres de la zona. Tampoc apareixen telecentres en *mal estat* en aquesta zona nord de la província.

La zona Leader Montan, encara que es manté per damunt del nivell *acceptable* en pràcticament l'àrea sencera, mostra no obstant això unes instal·lacions comparativament inferiors. En aquest sentit, quasi la meitat de les seues instal·lacions (46,7%) són definides com *acceptables*. D'altra banda, el nivell *d'excel·lent* quant a comoditat, accés, mobiliari, etc., l'assumeixen el 4,4% dels seus telecentres, molt per davall de la resta de zones.

Gràfic 14. Estat dels telecentres

Font: elaboració pròpia

Encara que el relat de l'estat dels telecentres pugui parèixer una comparació entre zones i els municipis que engloben, no podem perdre de vista l'origen i finançament d'aquests programes. Es fa necessari en aquest punt recordar que Internet Rural i Dissemina concedeixen terminals i connexió però no es fan càrrec de la dotació quant a espais i el seu condicionament. D'aquesta manera, queda a mercè dels municipis i la seua capacitat pressupostària, el condicionament quant a accés, confort, gran part del mobiliari, il·luminació o calefacció i refrigeració de les sales.

[9]

EL PERFIL DELS USUARIS. L'AFLUÈNCIA ALS TELECENTRES SEGONS L'EDAT

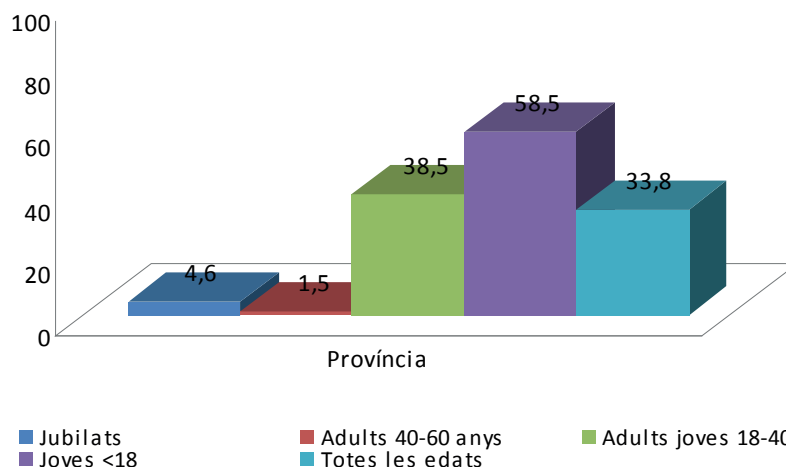
Una altra de les variables que s'ha observat en els telecentres ha sigut el perfil d'edat de les persones que el freqüenten. Del coneixement d'aquestes dades, poden dependre, en gran part, les estratègies formatives dels usuaris i del públic objectiu final: l'alumnat. Sabem que les formes d'aprendre per als més joves i per als més majors divergeixen. No estem parlant ací de la capacitat d'aprenentatge, sinó d'evitar metodologies que han resultat errònies en alguns grups d'edat. No entrarem ací en més profunditat pedagògica per no ser l'espai i objectiu d'aquest volum, però sí que volem deixar clara la importància d'aquest fet. A això s'afegir les estratègies personals en cada moment del cicle vital. Així, l'aprenentatge per al coneixement o per a l'oci *per se* difereix de la matriculació en cursos els continguts dels quals servisquen d'instrument per a una millora laboral, l'accés a una formació superior o una actualització en el lloc de treball.

En la descripció dels usuaris que fan els monitors dels telecentres trobem que una tercera part (33,8%) les percep com una mescla, sense massa distinció, de totes les edats. D'altra banda, hi ha un sector *jove* que acapara l'ús d'aquests equipaments. En aquest sentit, un 97% dels telecentres descriuen el seu públic com a joves entre 18 i 40 anys. Recordem ací que els percentatges estan per damunt del 100% a causa de la possibilitat de descriure més d'un grup d'edat. Crida l'atenció que, quasi en cap cas, es mostra rellevant per damunt de la resta la presència d'adults de 40 a 60 anys. Tampoc els jubilats es llancen a l'ús dels telecentres i són descrits com un dels grups preferents en un 4,6% dels telecentres.

Taula 15. Perfil d'edat dels usuaris

	Jubilats	Adults 40-60 anys	Adults joves 18-40	Joves <18	Totes les edats
Província	4,6	1,5	38,5	58,5	33,8

Font: elaboració pròpia

Gràfic 15. Perfil d'edat dels usuaris

Font: elaboració pròpia

Aquesta distribució d'ús dels telecentres coincideix, enormement, amb la bretxa digital per edat present en la nostra societat. Per exemple, podem considerar, a nivell estatal, l'ús de l'ordinador personal (PC), l'ús d'Internet i, finalment, les pràctiques relatives al comerç electrònic. A partir de les dades de l'evolució de dades de persones (2004-2007) de l'INE s'han seleccionat les dades generals juntament amb aquells segmentats per a les persones de 45 anys i més. Es compara doncs el total d'usuaris amb els distints talls generacionals que l'INE permet observar.

Durant el lustre de 2003 a gener de 2008 s'observa un increment de quasi 20 punts per a la població en general en preguntar per l'ús de l'ordinador en els últims tres mesos. Almenys la generació entre 45 i 54 anys manté aqueix increment de forma paral·lela a la població en general. Les generacions següents, més majors, ja ofereixen comportaments distints. Així, aquells que en el moment de cada presa mostral tenien entre 55 i 64 anys el seu increment durant el mateix període és de 10 punts. I, per al cas de persones entre 65 i 74, l'increment

torna a baixar a la meitat. Finalment, aquells de 75 i més anys ja no s'incorporen a l'ús de l'ordinador (les dades no s'han incorporat al gràfic).

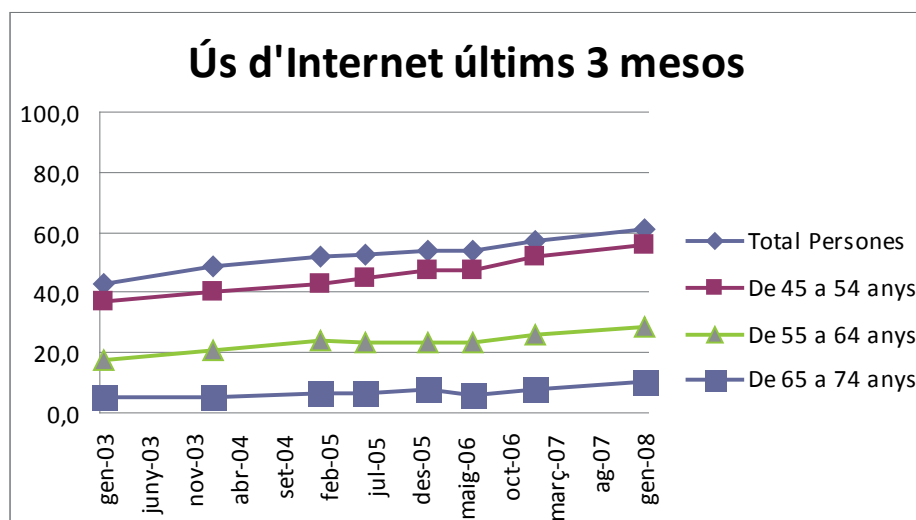
Es conclou, doncs, que en aquesta seqüència quinquennal els increments en l'ús de l'ordinador descendien a mesura que es preguntava a una generació més major. Així, es retallen a la meitat per a cada següent generació a partir de 45 a 54 anys, perquè aquesta manté un creixement de 20 punts, encara que en valors més baixos que la pauta de conducta general.

Taula 16. Evolució de l'ús del PC i d'Internet

		gener-03	gener-04	gener-05	juny-05	gener-06	juny-06	gener-07	gener-08
Ús Internet	Total persones	42,7	49	52,1	52,5	54	54,1	57,2	61
	De 45 a 54 anys	36,9	40,4	43	45,1	47,5	47,6	52,1	56
	De 55 a 64 anys	17,4	20,6	23,9	23,6	23,3	23,2	25,7	28,6
	De 65 a 74 anys	5,5	5,5	6,7	6,8	7,5	5,6	7,5	10,3
Ús PC	Total persones	4,6	5,5	8,1	9,3	10,1	11,7	13	13,3
	De 45 a 54 anys	4	4,1	4,7	7	7,6	9,4	11,6	11,7
	De 55 a 64 anys	1,4	1,5	3,2	3,9	3,9	4,3	4,4	4,6
	De 65 a 74 anys	0,2	0,2	0,7	0,4	0,6	0,8	1,3	1

Font: INE i elaboració pròpia

Gràfic 16. Evolució de l'ús d'Internet

Font: INE i elaboració pròpia

A aquestes dades generals podem afegir l'estructura d'edats de les zones rurals, amb un envelliment estructural que fa més significatiu l'ús per part dels més jove. En aquest sentit, el seu percentatge és menor que el de les zones urbanes i la seua alfabetització digital, amb les tendències d'èxode rural actuals (Camarero, 2009) pot servir per a reforçar, encara més, el trampolí de la formació cap a la ciutat.

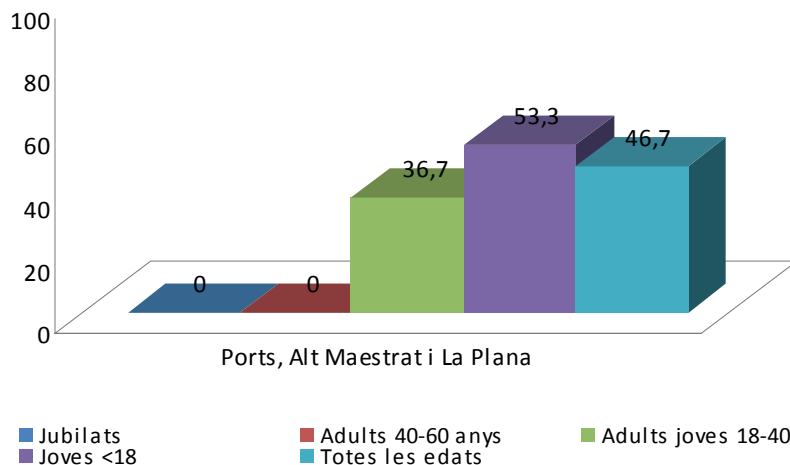
En la zona interior-nord trobem telecentres en els quals s'apunta els joves (53,3%) com el sector significatiu de població que majorment els usa. També s'apunta en molts telecentres una mescla de totes les edats (46,7%) i, finalment, es destaca en més de la tercera part (36,7%) l'afluència de joves adults. A partir de 40 anys no se significa cap telecentre. Aquests adults són la denominada generació *suport* (Camarero, 2009) sobre la qual recau el pes productiu i reproductiu de les zones rurals. D'una banda, són els que treballen i mantenen l'economia del territori; però a més, carreguen amb la funció reproductiva. Açò últim implica l'atenció dels fills i també la dels més majors (especialment les dones rurals).

Taula 17. Perfil d'edat dels usuaris

	Jubilats	Adults 40-60 anys	Adults joves 18-40	Joves <18	Totes les edats
Ports, Alt Maestrat i Plana	0	0	36,7	53,3	46,7

Font: INE i elaboració pròpia

Gràfic 17. Perfil d'edat dels usuaris

Font: INE i elaboració pròpia

Aquesta pauta, amb matisos, es repeteix al Baix Maestrat. Tampoc la generació suport se significa en els usos dels telecentres. D'una banda, podem pensar que els horaris dels telecentres resulten, moltes vegades, incompatibles amb els horaris de treball. No obstant això, aquest mateix fet ha de ser posat de manifest si una de les funcions del telecentre és la possibilitat d'actualitzar les capacitats i habilitats ofimàtiques i del ciberespai per a aquesta generació suport.

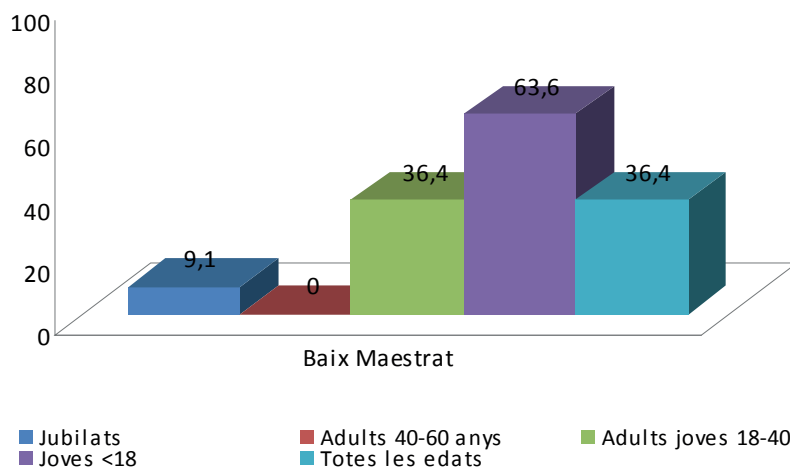
Alguns telecentres signifiquen la presència de jubilats en les seues instal·lacions. No obstant això, continuen sent els adults joves i els menors d'edat, el sector que realitza un ús més intensiu dels telecentres, també al Baix Maestrat.

Taula 18. Perfil d'edat dels usuaris

	Jubilats	Adults 40-60 anys	Adults joves 18-40	Joves <18	Totes les edats
Baix Maestrat	9,1	0	36,4	63,6	36,4

Font: INE i elaboració pròpia

Gràfic 18. Perfil d'edat dels usuaris

Font: INE i elaboració pròpia

Finalment, la zona del Leader Palància-Millars mostra major significativitat en cada un dels grups d'edat. D'esta manera, el grup *totes les edats* mostra un percentatge bastant inferior a la resta de zones. No obstant això, trobem algun telecentre en el qual la generació suport (40-

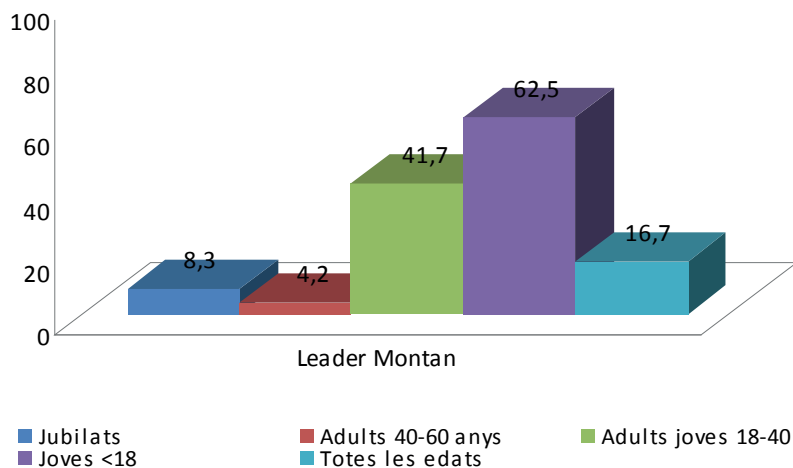
60) té una presència significativa. Podem dir que, probablement, alguns telecentres ofereixen horaris centrats en aquest tipus d'usuaris. D'altra banda, els més joves continuen sent els usuaris majoritaris dels telecentres.

Taula 19. Perfil d'edat dels usuaris

	Jubilats	Adults 40-60 anys	Adults joves 18-40	Joves <18	Totes les edats
Leader Montan	8,3	4,2	41,7	62,5	16,7

Font: INE i elaboració pròpia

Gràfic 19. Perfil d'edat dels usuaris

Font: INE i elaboració pròpia

Aquesta distribució per edats en l'ús dels telecentres reflecteix, tal com apuntàvem més amunt, la bretxa digital existent al nostre país. En aquest sentit, podem dir que els telecentres han servit, en gran manera, com a tímid pal·liatiu de la bretxa digital en el territori. L'ús majoritari de menors d'edat apunta, d'una banda, a l'ús d'eines per a la consecució de treballs escolars. D'altra banda, els usos d'oci i relacionals del ciberespai, també pareixen obvis en aquest sector més jove.

L'obertura de telecentres, no obstant això, no fomenta com seria desitjable, un ús per part de la generació suport ni de les persones retirades. Tenint en compte les poblacions més

envellides en els espais rurals, les iniciatives d'inclusió pareixen ser molt deficientes. Aquesta insuficiència en les polítiques comporta a una exclusió sistemàtica de la generació suport i dels més majors. En conseqüència, la seua no participació en la societat del coneixement comporta una aprofundiment en els desequilibris de què, d'altra banda, ja pateix la zona rural de la província de Castelló.

En el pròxim apartat s'analitza la formació com un dels intents de dinamitzar els espais rurals i com a esforç per a equilibrar les oportunitats que provoca una societat informacional molt desigual.

*Aula portàtil de la Universitat Jaume I per a la formació en noves tecnologies.
Tales.*

[10]

L'ALFABETITZACIÓ DIGITAL DE LES ZONES RURALS. L'EXTENSIÓ DELS DIVERSOS PROGRAMES

Els programes de foment de la societat de la informació han sigut diversos durant l'etapa analitzada. Cada municipi, en la mesura de les seues capacitats, ha posat en marxa cursos d'alfabetització digital. Aquests cursos entrarien, junt amb altres, en la categoria de Formació *[Altres]*. D'altra banda, conflueixen dos programes amb divers abast i mètode distints. El programa de formació *Internauta*, impulsat per la Generalitat Valenciana, ha realitzat cursos a distància i amb tutors virtuals en distints punts de la província. A això se suma l'ajuda dels monitors de les aules Dissemina, també impulsades per aquest organisme.

Finalment, el projecte Connectem de la Universitat Jaume I presenta un pla de formació que creu necessària la formació presencial. En primer lloc, perquè les característiques d'aprenentatge per a aquells que s'inicien en l'accés i ús de les TIC requerien la proximitat i resolució de dubtes del professorat. Amb aquesta intenció es realitza una primera fase de formació *de formadors*. Se seleccionen futurs monitors que ja tenen alguna implicació amb el territori, normalment pel fet que viuen o procedeixen de les distintes comarques en què es van a oferir els cursos. Aquest objectiu es marca dins d'un procés més ampli de dinamització endògena de les TIC.

En aquest projecte, l'alfabetització digital s'entén com un 'ensenyar a escriure per a comprendre —i al mateix temps expressar— idees complexes'. Aquest ha sigut l'objectiu bàsic dels sistemes educatius dels últims segles. Actualment vivim en una cultura multimèdia on Internet té una paper cada vegada més preminent que ens obliga a replantejar part de les accions formatives de la universitat i assumir aquesta nova alfabetització del segle XXI.

Per tot això, en el projecte Connectem està previst proporcionar als col·lectius de les poblacions vinculades a aquest la formació que necessiten per a l'ús de les tecnologies de la informació. A més, la comunicació permanent amb els agents de dinamització dels diferents municipis ha de permetre la detecció i atenció a les seues necessitats, en la forma adaptada que els grups, per la seua idiosincràsia, requerisquen.

En l'anàlisi anterior hem vist el potencial, quant a infraestructures i gestió, dels telecentres ubicats en zones amb municipis de menys de cinc mil habitants de la província de Castelló. El coneixement d'aquestes dades i la relació amb els agents en el territori ens forçava a complementar, des del projecte Connectem, alguna de les infraestructures. I fruit d'aquesta necessitat sorgeixen les **aules portàtils Connectem**. Aquest equipament cobreix, en primer lloc, l'objectiu de poder dotar cada curs ofert de la infraestructura suficient. I, d'altra banda, permet maximitzar els recursos humans, és a dir, que cada desplaçament en el territori porta associat un mínim d'oferta de places. Aquest equipament va suposar una infraestructura permanent per als cursos i una garantia en cada desplaçament. A aquests es va sumar la perícia i imaginació del tècnic que aprofitava al màxim l'equipament i les connexions, bastant deficientes de vegades.

Descriurem, a continuació, el format de curs que va ser estès en diverses campanyes i les dades del qual oferirem més avant. Denominat *nivell d'iniciació*, es plantejava les metes següents.

L'objectiu fonamental del curs era establir les bases per a l'ús de les tecnologies de la informació en l'àmbit rural. El curs d'iniciació en l'ús de les TIC constava de cursos intensius de curta duració que pretenien fer arribar aquestes activitats a qualsevol nucli de població independentment de la seua dimensió. Aquestes accions havien de suposar la generalització del programa desenvolupat en algunes poblacions concretes a la resta de zones rurals de la província i per al seu desenvolupament es va comptar amb una xarxa de formadors/dinamitzadors locals la constitució de la qual hem descrit en el marc d'actuació del present projecte. Els materials i continguts elaborats, i els objectius dels cursos, de 20 hores de duració, van ser iniciar els usuaris finals en el coneixement de les TIC, explorar les possibilitats d'aquestes i facilitar experiències pràctiques tutelades per persones pròximes. D'altra banda, es va fixar com a objectiu que les activitats resultaren poc costoses i amb un esforç mínim per part dels participants. Aquest primera part portava implícita una forma «d'enganxar-se» al ciberespai, que poguera encoratjar una continuïtat a través de la tutela de formadors locals, gestors de telecentres o de forma autònoma en l'alumnat, una vegada finalitzat el curs.

Curs d'iniciació: 20 hores. Aquesta oferta estava dirigida a públic de les localitats interessades. L'àmbit d'actuació va ser preferentment local, encara que no es tancava, en cap cas, la possibilitat de captar alumnes d'altres municipis pròxims. Els coneixements bàsics per ensenyar i ser assimilats en aquest curs van ser:

- Comprensió bàsica del funcionament de la xarxa Internet.
- Ús del correu electrònic.
- Ús del web.
- Ús de cercadors d'informació (motors i índexs)
- Gestió bàsica dels diferents tipus de documents digitals.

La idea no era una altra que estendre una primera capa d'alfabetització digital entre les persones de les zones rurals que ho necessitaren. A continuació, presentem els distints cursos de formació presentats [CAMPANYES I ANYS]. En les diverses campanyes d'alfabetització digital, han confluït amb distints mètodes i objectius semblants, tal com descrivíem més amunt, els programes Internauta, Connectem i tots aquells cursos diversos registrats en aquesta investigació.

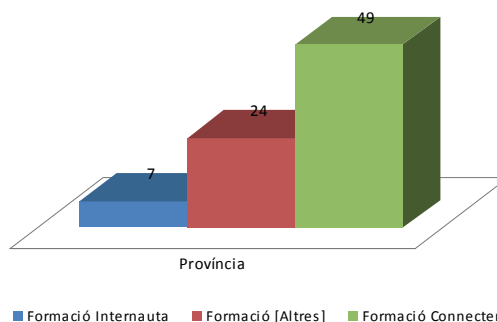
La nostra investigació registra que, en aquest temps s'han impartit 160 cursos, en les seues distintes modalitats. Si observem les formes més pròximes a una primera alfabetització digital, tant la fase que descrivim de Connectem com els cursos Internauta de la Generalitat, complien aquesta funció. 7 cursos Internauta han sigut registrats en les distintes visites a telecentres i municipis. Al seu torn, els distints cursos de formació promoguts des dels municipis ascendien a 24 cursos computats. Finalment, el projecte Connectem va realitzar un total de 49 cursos en les zones rurals de la província.

Taula 20. Cursos de formació i alfabetització digital

	Província	Ports, Alt Maestrat i Plana	Leader Montan	Baix Maestrat
Formació Internauta	7	5	2	0
Formació [Altres]	24	15	7	2
Formació Connectem	49	14	34	1

Font: elaboració pròpia

Gràfic 20. Cursos de formació i alfabetització digital

Font: elaboració pròpia

CONCLUSIONS

La posició dels individus en el territori condiona les possibilitats d'ús derivades de les infraestructures i, tal com apareix en múltiples investigacions (Querol, 2011) les persones del medi rural usen en menor grau el ciberespai. De fet, les seues infraestructures, alguns dels treballs que s'hi desenvolupen o els nivells educatius de la població rural major, suposen barreres determinants en aquest sentit. Així, un altre factor de desigualtat en l'accés i ús de la xarxa per a aquestes persones és la ubicació en un hàbitat rural.

En aquest context de ritmes desiguals, la societat informacional que s'està construint realitza un ús creixent de les TIC com a mitjà d'accés a multitud d'aspectes quotidians. Ja que l'accés a béns i serveis de qualsevol tipus inclou, de forma expansiva, una transacció i mediació digital, les distintes eines que es van incorporant poden crear en aquests territoris una desigualtat estructural, també en les infraestructures i foment de les TIC. Tal com es deriva de la nostra anàlisi, seria la infraestructura i les eines disponibles, en major grau que les capacitats dels habitants de les zones rurals, el factor d'exclusió en aquesta construcció d'una ciutadania mediada, de forma creixent, per un accés i ús ple del ciberespai. D'altra banda, les formes de socialització i educació per a l'ús de les tecnologies de la informació, com un factor essencial en l'acostament i manteniment dels usos necessaris per a una ciutadania plena.

En el fons d'aquest mercat d'accessos, es priva al coneixement i a la informació d'una conceptualització com bé, com un dels «béns més valuosos de la societat» (Sáez, 2008: 54) que s'està construint, perquè la seua entrada en el mercat com un article més per a la venda i el benefici pot reproduir les asimetries de l'estructura social en el seu conjunt.

Es proposa ací el debat sobre una societat informacional que, atesa la seua forma d'implementació, està creant una sèrie de desigualtats que desemboquen en la pèrdua de ciutadania real dels seus membres. Les barreres d'entrada i ús del ciberespai són barreres socials, alçades en el mateix procés d'introducció de les TIC i que deriven, en menor grau, de les capacitats dels membres d'aquestes generacions. Les polítiques respecte d'això podran pal·liar aquests desequilibris. La formació i dinamització del territori a través de les TIC pot ser clau en la consecució d'un espai més equilibrat, per un costat. Però també en el camí cap a una societat del coneixement que vaja oferint, pas a pas, una igualtat d'oportunitats real. Una igualtat d'oportunitats entre tots els sectors de població més desfavorits i, en el cas particular que ens afecta, en els habitants de les zones rurals.

BIBLIOGRAFIA

BARABÁSI, Albert-László (2003): *Linked : how everything is connected to everything else and what it means for business, science, and everyday life*, Plume, New York.

CAMARERO, Luis Alfonso y CRUZ, Fátima (2009): *La Población rural de España: de los desequilibrios a la sostenibilidad social*, Fundación "la Caixa", Barcelona.

CASTELLS, Manuel (1997; 1998): *La era de la información: economía, sociedad y cultura*, Alianza, Madrid.

CASTELLS et al (2009): *La sociedad red: una visión global*, Alianza, Madrid.

HADDON, Leslie (2000): «Social Exclusion and Information and Communication Technologies: Lessons from Studies of Single Parents and Young Elderly», *New Media Society*, vol. 2.

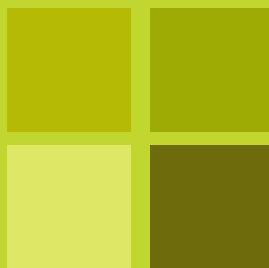
LASH, Scott y URRY, John (1998): *Economías de signos y espacio: sobre el capitalismo de la posorganización*, Amorrortu, Buenos Aires.

QUEROL, Vicent A. (2011): *Las generaciones que llegaron tarde*, Editorial UOC, Barcelona

SÁEZ SORO, Emilio (2008): *El trabajador distante: profesionales, teletrabajo y comunicación*, Centro Francisco Tomás y Valiente de la UNED, Valencia.

SÁEZ SORO, Emilio; QUEROL VICENTE, Vicent (2005): *Estratègies de comunicació local per al desenvolupament. Connectem una xarxa de comunicadors a l'interior de Castelló*, Dossiers d'Extensió Universitària, núm. 4. Castelló.

VAN DIJK, Jan (2000): *The network society: social aspects of new media*, Sage Publications, London; Thousand Oaks, Calif.

Dossiers d'Extensió Universitària

Investigacions i estudis